

dr hab. inż. Marek Zbigniew Kulisz
Wydział Nauk Społecznych
Państwowa Akademia Nauk Stosowanych w Nysie

Nysa, 4 sierpnia 2023r.

RECENZJA

rozprawy doktorskiej **Pani mgr Zuzanny Szpakowskiej**

na temat:

„Grupy dyspozycyjne w zapewnianiu bezpieczeństwa społecznego”

Promotor: prof. dr hab. Bogusław Jagusiak

Promotor pomocniczy: dr Grzegorz Klein

1. Podstawa formalno-prawna recenzji

Niniejsza recenzja została sporządzona na podstawie uchwały Rady Dyscypliny Naukowej „Nauki o Bezpieczeństwie” Wojskowej Akademii Technicznej im. Jarosława Dąbrowskiego nr 40/RDN NoB/2023 z dnia 28 czerwca 2023 r.

Uwagi ogólne

Przedmiotowa rozprawa doktorska pt. „Grupy dyspozycyjne w zapewnianiu bezpieczeństwa społecznego” stanowi monografię składającą się ze wstępu, rozdziału pierwszego zawierającego założenia metodologiczne oraz czterech rozdziałów merytorycznych, a także zakończenia z wykazem bibliograficznym i załącznikami.

Przystępując do oceny rozprawy pragnę podkreślić, że bezpieczeństwo złożonej organizacji jaka jest państwo, jest efektem (stanem) uzyskanym w wyniku procesu zwalczania wieloaspektowych zagrożeń. Szczególnie w wymiarze wewnętrznym państwa, działania organów władzy publicznej, a w szczególności wszystkich służb, inspekcji i straży, determinowane są potrzebami społecznymi, bowiem to społeczeństwo jest podstawowym podmiotem podlegającym ochronie w takiej strukturze organizacyjnej. Zgadzam się w pełni z Doktorantką, że owe służby, inspekcje czy straże, jako wyspecjalizowane formacje muszą charakteryzować się „...pełną dyspozycyjnością, szybkością i efektywnością podejmowanych działań w celu zwalczania wszelkiego rodzaju zagrożeń” (s. 9). Cechy te szczególnie uwidaczniają się w sytuacjach kryzysowych, gdy czas jest głównym determinantem ratowania życia, zdrowia lub mienia obywateli. Tu owa dyspozycyjność służb, inspekcji, straży decyduje o skuteczności swoistej usługi bezpieczeństwa realizowanej na każdym poziomie zarządzania państwem. Tymczasem, w badaniach poświęconych procesowi zapewniania bezpieczeństwa obywateli mało uwagi zwracamy na uwarunkowania realizacyjne owej usługi bezpieczeństwa. Jako przedstawicieli grup dyspozycyjnych, Doktorantka wybrała siły zbrojne, Straż Graniczną, Policję, Państwową Straż Pożarną, Państwowe Ratownictwo Medyczne i Ochotniczą Straż Pożarną.

Przy czym jak sama Doktorantka zauważyła „zarówno bezpieczeństwo społeczne, jak i grupy dyspozycyjne były już przedmiotem wielu badań, co znajduje swoje odzwierciedlenie w literaturze, natomiast w kontekście funkcjonowania grup dyspozycyjnych w okresie pandemii Covid-19 występuje deficyt badań i literatury” (s. 27). Dlatego też za pożądane dla ujęcia teoretycznego nauki o bezpieczeństwie, ale przede wszystkim dla jej wymiaru praktycznego, należy uznać wysiłek podjęty przez Panią mgr Zuzannę Szpakowską na rzecz naukowego zbadania sposobu zapewniania bezpieczeństwa społecznego przez grupy dyspozycyjne w okresie zwykłego funkcjonowania państwa oraz w czasie pandemii Covid-19.

OCENA METODOLOGICZNA

Założenia metodologiczne mają bardzo istotne znaczenie dla poprawności każdego procesu badawczego. W opiniowanej dysertacji założenia te zawarte są w rozdziale pierwszym. Rozdział ten zawiera wnikliwe uzasadnienie wyboru tematyki badań, z wnikliwym wprowadzeniem w architekturę bezpieczeństwa społecznego oraz wskazaniem modelu zapewniania takowego bezpieczeństwa. Na uwagę zasługuje świadome przyjęcie przez Doktorantkę, że „istotnym elementem w procesie zapewniania bezpieczeństwa społecznego są grupy dyspozycyjne” (s. 26). Tak też został sformułowany cel dysertacji, przy czym Doktorantka jako istotny aspekt badawczy wskazała porównanie sposobów zapewniania bezpieczeństwa społecznego przez grupy dyspozycyjne w czasie zwykłego funkcjonowania państwa oraz w czasie pandemii Covid-19.

Adekwatnie do tak przyjętego celu Autorka dysertacji sformułowała główny problem badawczy w postaci pytania: „W jaki sposób grupy dyspozycyjne zapewniają bezpieczeństwo społeczne w czasie zwykłego funkcjonowania państwa oraz w czasie pandemii Covid-19?” (s. 32). Z tak sformułowanego problemu badawczego Doktorantka wyodrębniła cztery szczegółowe pytania badawcze. Pytania te wzajemnie się uzupełniają dając solidne podstawy do wyjaśnienia głównego problemu badawczego.

Na uwagę zasługuje złożoność przyjętej głównej hipotezy roboczej, w której Doktorantka założyła iż akty prawne regulujące działanie grup dyspozycyjnych oraz uwarunkowania społeczne mają istotne znaczenia dla zapewniania bezpieczeństwa społecznego w normalnych uwarunkowanych funkcjonowania państwa, ale w dynamicznie zmieniających się uwarunkowaniach pandemicznych jest to bardzo utrudnione przez niedoskonałe akty prawne (w niewystarczający sposób regulujące działanie grup dyspozycyjnych w warunkach kryzysowych), a także przez społeczny opór obywateli. Hipoteza ta stanowi logiczną przypuszczającą odpowiedź na postawione pytanie w problemie głównym.

Tu warto podkreślić, że złożoność przyjętej głównej hipotezy roboczej wymusiła na Doktorantce przyjęcie czterech hipotez częściowych, które stanowią przypuszczające odpowiedzi na szczegółowe pytania badawcze.

Pragnę podkreślić, że taka triada przyjętych założeń (cel, problem badawczy, hipoteza robocza) stanowi doskonały fundament do zarysu przeprowadzenia całego procesu badawczego dysertacji.

Na uwagę zasługuje również wszechstronność wykorzystanych metod badawczych, zarówno teoretycznych, jak i empirycznych, które zostały dokładnie omówione w podrozdziale

1.8 (s 34-35). Metody te uważam za wystarczające do zrealizowania procesu badawczego i osiągnięcia przyjętych założeń badawczych.

Wśród wykorzystanych metod, na szczególne podkreślenie zasługuje badanie sondażu diagnostycznego, zrealizowanego techniką wywiadów eksperckich. Jest to badanie jakościowe, niezbędne do weryfikacji przyjętej hipotezy oraz sformułowanego problemu badawczego. Z pełnym przekonaniem mogę stwierdzić, że przyjęta metodologia i wykorzystane różnorodne metody badawcze, w pełni odzwierciedlają przyjęte założenia epistemologiczne, a zaproponowane przez Doktorantkę metody badawcze dały solidne podstawy do procesu weryfikacji przyjętych założeń oraz wnioskowania i uogólnienia.

Reasumując, cały rozdział przedstawiający założenia badawcze zawiera wszystkie elementy procesu badawczego. Jest to logicznie opracowana część rozprawy, dająca podstawy do poprawnego przeprowadzenia całego procesu badawczego. Po wnikliwej analizie tego procesu mogę stwierdzić, że przeprowadzone badania w oparciu o wybrane w dysertacji metody badawcze, pozwoliły Doktorantce nie tylko na pogłębienie wiedzy na temat zapewniania bezpieczeństwa społecznego przez grupy dyspozycyjne w stanie zwykłego funkcjonowania państwa, ale również na dokonanie porównania ze sposobem zapewniania bezpieczeństwa społecznego przez te grupy w czasie pandemii Covid-19 – co było głównym celem dysertacji.

OCENA MERYTORYCZNA

Dysertacja jako swoiste sprawozdanie naukowe z przeprowadzonego procesu badawczego, zachowuje przejrzystą całość oraz logiczną spójność prowadzonych analiz i wywodów, co świadczy o solidnie zaplanowanym i przeprowadzonym procesie badawczym.

Rozdział drugi (pierwszy merytoryczny), związany jest z badaniami teoretycznymi nad ujęciem definicyjnym, determinantami oraz uwarunkowaniami realizacyjnymi dotyczącymi bezpieczeństw społecznego.

Analiza całości rozdziału ukazuje duże zorientowanie Doktorantki w literaturze przedmiotu, a także wiedzę o różnych podejściach do wyjaśniania zjawiska bezpieczeństwa społecznego. Doktorantka słusznie wyszła od przedstawienia istoty bezpieczeństwa społecznego, by na tym tle wyspecyfikować jego atrybuty. Bardzo ciekawe jest ukazanie na schemacie systemowych elementów bezpieczeństwa społecznego (rys. 2), a także różne wymiary tego bezpieczeństwa (rys. 5).

Trudno nie zgodzić się z Doktorantką, że „społeczeństwo jest niezbędnym fundamentem dla powołania i późniejszego wzrostu każdego państwa” (s. 55). Zapewniając bezpieczeństwo obywatelom państwa należy zawsze brać pod uwagę nie tylko aspekty potrzeb egzystencjalnych ale również uwarunkowania rozwojowe. Brak uwzględnienia tych czynników „może przyczynić się do powstania chaosu koncepcyjnego wśród organów odpowiedzialnych za tę dziedzinę. To z kolei może doprowadzić do spadku jakości funkcjonowania instytucji działających w tym obszarze.” (s. 55).

Dlatego też istotne znaczenie dla dalszych rozważań nad zapewnianiem bezpieczeństwa społecznego ma wskazanie zagrożeń i metod ograniczania ryzyka w procesie zapewniania tego bezpieczeństwa. Niewątpliwie pomocne tu mogą być szanse, które zawsze wzmacniają wysiłki

podmiotu na rzecz eliminacji zagrożeń. W tym kontekście Doktorantka zwróciła uwagę na edukację w służbie bezpieczeństwa, a także podkreśliła szczególną rolę grup dyspozycyjnych w tym procesie, a w szczególności ich funkcjonalność i efektywność. Tym samym zrealizowane badania teoretyczne w tym rozdziale umożliwiły Doktorantce pozytywną weryfikację pierwszej hipotezy szczegółowej i znalezienie odpowiedzi na pierwsze szczegółowe pytanie badawcze.

Rozdział trzeci (drugi merytoryczny) nosi tytuł „Podstawy prawne oraz społeczne uwarunkowania funkcjonowania grup dyspozycyjnych”. Wbrew tytułowi Doktorantka swój wysiłek badawczy ukierunkowała najpierw na ukazanie społecznych uwarunkowań funkcjonowania grup dyspozycyjnych. Doktorantka słusznie wyszła z założenia, że „role jakie wykonują grupy dyspozycyjne są silnie zakorzenione w życiu społeczeństwa, a ich wyznacznikiem jest utrzymywanie i zapewnianie bezpieczeństwa społecznego i narodowego” (s. 75). Tu Doktorantka słusznie zwróciła uwagę na kulturę bezpieczeństwa, która determinuje oczekiwania społeczne względem jakości życia. Nic zatem dziwnego, że wszelkie działania podmiotów biorących udział w realizacji usługi bezpieczeństwa, w tym zwłaszcza grup dyspozycyjnych wychodzą naprzeciw społecznym oczekiwaniom. Zgadzam się w pełni z tezą Doktorantki, że „kierunek rozwoju grup dyspozycyjnych zawsze powinien być podporządkowany i odpowiadać potrzebom oraz wymaganiom systemu społecznego” (s. 79).

Doktorantka słusznie zwróciła uwagę, że społeczne postrzeganie działalności grup dyspozycyjnych ma istotne znaczenie dla poczucia bezpieczeństwa przez obywateli. Dlatego też wskazała jak istotne jest właściwe kreowanie wizerunku grup dyspozycyjnych. Bowiem przekaz płynący z mediów narzuca innym postrzeganie danych służb, inspekcji i straży, „a tym, samym oddziałuje na ich wizerunek i na współpracę między grupami dyspozycyjnymi a społeczeństwem” (s. 79). Współcześnie olbrzymią rolę w tym zakresie spełniają nie tradycyjne media, a media społecznościowe. Dobitnym przykładem tego może być negatywny wizerunek Policji w mediach społecznościowych, a tym samym niski poziom zaufania społecznego do tej formacji. Tymczasem, jak słusznie zauważyła Doktorantka, „aby funkcjonowanie grup dyspozycyjnych przynosiło oczekiwane efekty i mogły one sprawnie oraz szybko podejmować zadania mające na celu zapewnianie bezpieczeństwa, konieczna jest dobra współpraca grup dyspozycyjnych ze społeczeństwem” (s. 82). W przypadku Policji było to bardzo trudne w okresie restrykcji pandemii Covid-19. Dlatego też wysiłki badawcze Doktorantki zostały ukierunkowane również na analizę uwarunkowań prawnych dotyczących funkcjonowania wybranych grup dyspozycyjnych. Doktorantka dokonała wnikliwej analizy podstaw prawnych funkcjonowania jednostek Sił Zbrojnych RP, Straży Granicznej, Policji, Państwowej Straży Pożarnej, Państwowego Ratownictwa Medycznego oraz Ochotniczych Straży Pożarnych. Z analizy tej wyłonił się wniosek o niewystarczającym stopniu regulacji prawnych działania grup dyspozycyjnych w sytuacjach kryzysowych. Tym samym zrealizowane badania teoretyczne w tym rozdziale umożliwiły Doktorantce pozytywną weryfikację drugiej hipotezy szczegółowej i znalezienie odpowiedzi na drugie szczegółowe pytanie badawcze.

Czwarty rozdział (trzeci merytoryczny) zatytułowany został „Zapewnienie bezpieczeństwa społecznego przez grupy dyspozycyjne w stanie zwykłego funkcjonowania państwa”.

Przedmiotem badań Doktorantki były grupy dyspozycyjne wobec zagrożeń bezpieczeństwa społecznego w stanie zwykłego funkcjonowania państwa. W tym stanie na co dzień wyspecjalizowane grupy dyspozycyjne zajmują się przeciwdziałaniem zagrożeniom, których wciąż przybywa wraz z dynamicznym rozwojem społeczeństwa. Nic więc dziwnego, że organy władzy publicznej, które są odpowiedzialne za zapewnienie bezpieczeństwa obywatelom (na wszystkich poziomach zarządzania) powołują i utrzymują wyspecjalizowane służby, inspekcje i straże, jako grupy dyspozycyjne, będące w pełnej gotowości do reagowania na realne zagrożenia oraz posiadające zdolności do przygotowania się na zagrożenia potencjalne. Na podstawie wyników przeprowadzonych wywiadów eksperckich z przedstawicielami wybranych grup dyspozycyjnych Doktorantka wykazała sposób postrzegania oraz zapewniania bezpieczeństwa społecznego przez te grupy. Wykazała przy tym jak istotną rolę odgrywa wykorzystywanie przez grupy dyspozycyjne nadarzających się szans w procesie zapewniania bezpieczeństwa społecznego.

Na tym tle przeprowadzona została wnikliwa analiza relacji grup dyspozycyjnych ze społeczeństwem. W państwach demokratycznych udział społeczeństwa w realizacji usługi bezpieczeństwa jest nieodzownym elementem działania wszystkich służb, inspekcji i straży. Te relacje grup dyspozycyjnych ze społeczeństwem determinują szybkość podjęcia działań a przede wszystkim ich efektywność. Tu zgodzić się należy z Doktorantką, że w trakcie zwykłego funkcjonowania państwa badane grupy dyspozycyjne wykazują się dużą skutecznością w zwalczaniu różnorodnych zagrożeń, dzięki takim elementom, jak dyspozycyjność i profesjonalizm. W trakcie zwykłego funkcjonowania państwa grupy te również wykazują się „aktywnością w różnych uroczystościach, skupiają się na poszerzaniu wiedzy na temat bezpieczeństwa wśród społeczeństwa oraz organizują różnego rodzaju akcje poszerzające wiedzę na temat zapewniania bezpieczeństwa społecznego” (s. 146). Tym samym zrealizowane badania w tym rozdziale umożliwiły Doktorantce pozytywną weryfikację trzeciej hipotezy szczegółowej i znalezienie odpowiedzi na trzecie szczegółowe pytanie badawcze.

Rozdział piąty (czwarty merytoryczny) dotyczy uwarunkowań funkcjonalnych procesu zapewniania bezpieczeństwa społecznego przez grupy dyspozycyjne w trakcie pandemii Covid-19. Na podstawie przeprowadzonych wywiadów eksperckich Doktorantka dokonała analizy retrospektywnej funkcjonowania badanych (wskazanych wcześniej) grup dyspozycyjnych w trakcie pandemii. Badania zostały podzielone na trzy części, którym odpowiadają adekwatne podrozdziały. Warto wskazać na przejrzystość ukazanych wyników, bowiem tok narracji jest analogiczny jak w poprzednim rozdziale, co ułatwia dokonanie analizy porównawczej funkcjonowania grup dyspozycyjnych w normalnych uwarunkowaniach państwa oraz w okresie kryzysowym (pandemii Covid-19) i wychwyceniu utrudnień w wykonywaniu czynności służbowych przez te grupy.

Ciekawym aspektem jest analiza funkcjonowania grup dyspozycyjnych w trakcie pandemii Covid-19, ale w ujęciu problemów prawnych w zapewnianiu bezpieczeństwa społecznego. Tu w pełni należy się zgodzić z Doktorantką, że zagrożenia pandemiczne wymusiły wiele zmian w systemie bezpieczeństwa społecznego, w tym przede wszystkim w zakresie zintensyfikowania

współpracy wszystkich grup dyspozycyjnych na rzecz zapobiegania, przeciwdziałania, czy zwalczania choroby koronawirusa. Zostało to doskonale zobrazowane na rysunku 9 (s. 160).

Pragnę podkreślić, że przeprowadzone wywiady eksperckie z przedstawicielami wybranych do analizy grup dyspozycyjnych umożliwiło wskazanie niewystarczających rozwiązań prawnych do podjęcia skutecznych działań przez te grupy, na poszczególnych etapach walki ze skutkami pandemii Covid-19. Tu musimy pamiętać, że w państwie demokratycznym wszelkie służby, inspekcje i straże mogą działać tylko i wyłącznie w ramach posiadanych prawnie kompetencji. Tej zasady nie może zmienić nawet zagrożenie pandemiczne koronawirusa. Formacje grup dyspozycyjnych w łatwy sposób zmieniały swoje wewnętrzne procedury działania, jednak problemem pozostawała konieczność zmian wybranych regulacji prawnych. Z perspektywy czasu, eksperci wyraźnie wskazywali na problemy w tym zakresie, co doskonale wychwyciła Doktorantka w swoich komentarzach.

Bardzo ciekawym wątkiem analizowanym przez Doktorantkę są relacje grup dyspozycyjnych ze społeczeństwem w trakcie pandemii. Był to okres wielu utrudnień w zakresie komunikacji społecznej, a jednocześnie wymagający od przedstawicieli grup dyspozycyjnych rygorystycznego wymuszania na obywatelach dostosowywania się do ograniczeń i nakazów reżimu sanitarno-epidemiologicznego, z jednoczesnym zachowaniem szczególnych obostrzeń bezpieczeństwa w kontaktach z obywatelami, w tym np. unikania bezpośredniego kontaktu bez specjalistycznych kombinezonów. Cała ta sytuacja wywoływała duży dyskomfort w pracy służb dyspozycyjnych.

Zrealizowane badania w tym rozdziale umożliwiły Doktorantce pozytywną weryfikację czwartej hipotezy szczegółowej i znalezienie odpowiedzi na czwarte szczegółowe pytanie badawcze.

Analizując całość pracy pragnę podkreślić szczególną wartość dokonanych analiz w trzecim i czwartym rozdziale. Zachowany ten sam reżim analityczny w stosunku do wybranych grup dyspozycyjnych w różnych uwarunkowaniach funkcjonowania państwa, umożliwił Doktorantce sformułowanie wniosków odnośnie sposobów zapewniania bezpieczeństwa społecznego przez grupy dyspozycyjne w czasie zwykłego funkcjonowania państwa oraz w czasie pandemii Covid-19, a to było głównym celem dysertacji.

Całość rozprawy kończy syntetyczne zakończenie, w którym Doktorantka odniosła się do założeń metodycznych przyjętych w rozdziale 1 dysertacji.

Pragnę podkreślić, że zastosowanie różnych metod i technik badawczych (zarówno badań teoretycznych jak i empirycznych) dało niewątpliwie wyższą jakość prowadzonych badań, a dzięki temu i bardziej wiarygodne wyniki. Jest to godne podkreślenia, bowiem świadczy o dojrzałości Doktorantki jako badacza w procesie rozwiązywania wybranego problemu naukowego.

Istotnym elementem sprawozdania z przeprowadzonych badań są przypisy źródłowe. Doktorantka zastosowała je aż 402 razy, co niewątpliwie pozwala lepiej zrozumieć analityczny proces wysuwania poszczególnych tez w dysertacji.

Na podkreślenie zasługuje również wykorzystana w procesie badawczym obszerna bibliografia licząca 64 pozycje zwarte, 75 artykułów naukowych, 41 aktów prawnych, 16 haseł

słownikowych, oraz 22 źródeł internetowych zawierających istotne treści dla rozwiązania problemu naukowego. Do źródeł zaliczyć należy też bogaty materiał zebrany podczas dziewięciu wywiadów eksperckich. Zebrany wykaz pozycji bibliograficznych uważam za wystarczający do weryfikacji założonych hipotez, a tym samym rozwiązania głównego problemu badawczego i osiągnięcia założonych celów pracy.

Do pozytywnych cech rozprawy doktorskiej należy zaliczyć staranność badań oraz logiczny ciąg prowadzonych analiz i wywodów. Układ dysertacji jest spójny i pod względem formalnym dysertacja nie budzi moich zastrzeżeń.

PODSUMOWANIE

Wnikliwa analiza całości treści dysertacji wskazuje, na znamiona zarówno pracy o charakterze teoretycznym spełniającej funkcję wyjaśniającą (analiza i synteza materiałów źródłowych) z elementami analityczno-empirycznymi, spełniającymi funkcję diagnostyczną, a nawet co jest szczególnie godne podkreślenia, funkcję praktyczną, wskazuje bowiem na wszelkie uwarunkowania rozwoju funkcjonowania grup dyspozycyjnych w różnych uwarunkowaniach funkcjonowania państwa.

Analiza całości dysertacji utwierdza mnie w przekonaniu, że Doktorantka dysponuje umiejętnością połączenia posiadanej wiedzy teoretycznej z praktycznymi aspektami badań naukowych. Jakość merytoryczna tej dysertacji, a w szczególności zakres prowadzonych badań, a także sam proces wnioskowania zasługuje na duże uznanie i wyróżnienie.

WNIOSEK KOŃCOWY

W końcowej ocenie recenzowanej rozprawy doktorskiej Pani mgr Zuzanny Szpakowskiej, pragnę podkreślić, że dysertacja napisana została ze znajomością metodologicznych podstaw prowadzenia badań naukowych. Jest dziełem o istotnych wartościach uzyskanych w kompletnym procesie badawczym.

Dysertacja wzbogaca teorię i praktykę nauk o bezpieczeństwie o elementy związane z zagadnieniami zapewniania bezpieczeństwa społecznego przez różne grupy dyspozycyjne i w tym zakresie jest dziełem zawierającym oryginalne rozwiązanie problemu naukowego.

Reasumując uznaję, że rozprawa doktorska Pani mgr Zuzanny Szpakowskiej spełnia wymagania określone w art. 13 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (t.j. Dz. U. z 2017 r. poz. 1789). Wnioskuje zatem o przyjęcie rozprawy i dopuszczenie Pani mgr Zuzanny Szpakowskiej do jej publicznej obrony.

Marek Z. Kudlin

